

УДК 378.014.62-057.875

КУЧЕРЯВИЙ Андрій Олександрович,

доктор педагогічних наук, доцент,
головний науковий співробітник науково-дослідного
управління проблем розвитку військової освіти та науки
центру воєнно-стратегічних досліджень Національного
університету оборони України імені Івана Черняхівського,
e-mail: ankuchalex@gmail.com

**НОРМАТИВНІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ПИТАННЯ ЗАСТОСУВАННЯ
ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В УПРАВЛІННІ САМОСТІЙНОЮ
НАВЧАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ СТУДЕНТІВ**

На самостійну навчальну діяльність студентів припадає значна частина їхнього навчального навантаження. Це зумовлено постійним зростанням обсягів навчальної інформації та оновленням змісту навчальних дисциплін. Такі обставини призводять до все більшого використання інформаційних технологій у навчанні. З низки причин традиційна система управління навчальним процесом не готова до їх широкого застосування, що зумовлює проблему, яка розглядається в цій статті. Питання дослідження розглянуті на загальнодержавному рівні та рівнях управління ВНЗ і кафедри. Зокрема ті, що потребують нормативного розв'язання на державному рівні, визначені: визнання управління самостійною роботою студентів безпосереднім складником педагогічної діяльності й забезпечення авторських прав викладачів. Також на цьому рівні можуть розв'язуватися питання централізованого впровадження електронних навчальних платформ і сертифікованих інформаційних баз. До компетентності керівників вищих навчальних закладів віднесені такі питання: забезпечення роботи навчальних сайтів і електронних бібліотек, управління добром навчальних матеріалів, їх розміщенням на електронних ресурсах, подальшим використанням

студентами. Визначені питання добору й розміщення навчальних матеріалів, які розв'язуються на рівні кафедри. Проаналізована основна причина незначної кількості звернень студентів до навчальних сайтів у практиці роботи ВНЗ – застарілі методики викладання навчальних дисциплін, її зумовленість суб'єктивним консерватизмом окремих викладачів, неготовністю й низькою мотивацією педагогів до оволодіння новими технологіями в управлінні самостійною роботою студентів. Визначено шляхи розв'язання цих труднощів.

Ключові слова: інформаційні технології; самостійна навчальна діяльність студентів; управління; навчальна інформація; викладання

Постановка проблеми. Еволюційні зміни в управлінні навчальним процесом у вищій школі актуальні, в першу чергу, для такої складової підготовки фахівців, як самостійна робота студентів. Це зумовлено тим, що саме на неї припадає все більша частка навчального навантаження майбутніх фахівців в умовах стрімкого зростання обсягів навчальної інформації та оновлення змісту багатьох навчальних дисциплін. При цьому процес управління самостійною навчальною діяльністю студентів все більше вибудовується на механізмах, що включають сучасні інформаційні технології. Проте їх використання не є адаптованим до традиційної системи управління навчальним процесом у ВНЗ: існує певна кількість невизначених правових питань, відсутність відповідальності науково-педагогічних працівників за якість застосування інформаційних технологій, невідповідність матеріальної бази закладів освіти вимогам сьогодення тощо. Взагалі традиційна система управління побудована на механізмах як правило безпосередньої суб'єкт-суб'єктної взаємодії учасників навчального процесу, а інформаційні технології забезпечують дещо опосередкований або дистанційний характер такої взаємодії. Водночас застосування інформаційних управлінських ресурсів у процесі вивчення навчальних дисциплін відповідає потребам як викладачів і студентів, так і представників адміністрацій навчальних закладів. Отже, проблема нашого дослідження полягає в неготовності традиційної системи управління навчальним процесом забезпечити застосування сучасних інформаційних технологій за об'єктивної потреби в їх впровадженні. Відповідно розв'язання цієї проблеми дозволить застосовувати інформаційні технології в управлінні самостійною роботою студентів на більш якісному рівні, а сама самостійна навчальна діяльність набуде більшої ефективності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Різномісним питанням управління вищими навчальними закладами, зокрема навчальним процесом, присвячена низка робіт українських та закордонних вчених [1; 2; 3]. В них, як правило, вивчається адміністративний складник управління та майже залишається поза увагою управління педагогічне – безпосередньою навчальною діяльністю студентів. Низка наукових праць висвітлює питання управління саме самостійною роботою студентів [4; 5]. У них, у першу чергу, йдеться про характеристики самостійної роботи майбутніх фахівців як предмета управління у вищому закладі освіти, розкривається значущість цього виду навчальної діяльності, що дозволяє нам не вивчати окремо ці питання. Проте аспект застосування інформаційних технологій в управлінні самостійною роботою студентів до сих пір не вивчався науковцями, а тому потребує ґрунтовного дослідження.

Мета статті. Мета дослідження полягає у визначенні нормативних та організаційних засад застосування інформаційних технологій в управлінні самостійною роботою студентів, а відповідні завдання – в окресленні кола відповідних питань, які мають бути розв'язані на загальнодержавному рівні, рівнях навчального закладу та кафедр.

Виклад основного матеріалу. Освітня політика в галузі управління навчальним процесом у ВНЗ визначається державними органами через Закон України „Про вищу освіту”, урядові програми, міністерські накази тощо. Саме на цьому рівні й мають вирішуватися фундаментальні питання нормативного забезпечення функціонування самостійної роботи студентів взагалі й управління нею зокрема. Окремо вирішення таких питань має фокусуватися на аспекті застосування інформаційних технологій.

Першим в переліку зазначених питань постає визнання управління самостійною навчальною діяльністю студентів безпосереднім складником педагогічної діяльності, який

має враховуватися в навчальному навантаженні викладачів. З прийняттям відповідних нормативних документів визначатимуться функції та посадові обов'язки окремих науково-педагогічних працівників. Функції передбачатимуть застосування інформаційних технологій у навчальному процесі, а обов'язки – їх використання при організації й стимулюванні самостійної навчальної діяльності студентів та контролі за нею. В результаті – управління самостійною роботою майбутніх фахівців із застосуванням інформаційних технологій як явище набуде рис системності й масштабності в межах держави. Це сприятиме високій педагогічній активності та, відповідно, створить підстави для удосконалення якості підготовки фахівців у вищих закладах освіти.

Інше питання нормативного характеру стосується забезпечення авторських прав науково-педагогічних працівників, які використовують не лише особисто підготовлені навчальні посібники, а й робочі програми навчальних дисциплін, проекти самостійної роботи, тестові завдання тощо. Електронні продукти навчальної і методичної діяльності мають проходити певну процедуру реєстрації (як мінімум в якій-небудь централізованій базі даних), реквізити якої повинні містити інформацію про навчальний заклад та безпосереднього автора. Розповсюдження продуктів інтелектуальної творчості має регулюватися правилами взаємодії між ВНЗ (та між суб'єктами в межах одного ВНЗ), які і встановлюються на вищих рівнях державного управління.

Певне регулювання застосування інформаційних технологій керівними структурами вищої освіти повинно стосуватися і технічних питань. З одного боку, вищий навчальний заклад і сам в змозі організувати роботу навчального сайту (окремі кафедри та викладачі взагалі самостійно створюють сайти, індивідуально працюють зі студентами через мережу Internet), за потребою впровадити платформи дистанційного навчання, наприклад Moodle, а з іншого – управління самостійною роботою студентів вимагає певного впорядкування та забезпечення гарантій використання якісного програмного продукту. Саме це зумовлює потребу в централізованому впровадженні електронних навчальних платформ та сертифікованих інформаційних баз. Останні передбачають структурований за галузями знань та навчальними дисциплінами добір інформаційних матеріалів (пакетів), достовірність і повнота якого гарантується державою. Пакет може містити навчальний матеріал, завдання для самопідготовки, творчі завдання, тести для самоконтролю тощо. Особливо такі інформаційні бази є доцільними при вивченні нормативних навчальних дисциплін, до яких на державному рівні мають розроблятися навчальна програма та методичне забезпечення. Саме в такому випадку, коли ВНЗ централізовано надається інструментарій застосування інформаційних технологій та безпосередні інформаційні пакети, держава зможе регулювати якість управління самостійною роботою студентів та визначати стан процесу підготовки фахівців через певну систему моніторингу.

Розв'язання певного кола питань управління самостійною роботою студентів відбувається на рівні вищого навчального закладу. Вочевидь, що саме зусиллями ректорату повинна забезпечуватися робота навчальних сайтів, електронних бібліотек тощо. Але крім цих організаційних та технічних питань ректоратом має керуватися взагалі процес добору інформаційних матеріалів, їх розміщення на електронних ресурсах, подальшого використання студентами тощо. Практика роботи закладів освіти свідчить про те, що в них регулярно видаються розпорядження про наповнення навчальних сайтів відповідними матеріалами, встановлюються строки, видаються графіки розробки сторінок навчальних дисциплін тощо. В результаті дійсно можна спостерігати, що робота проводиться, наявним є продукт діяльності та зробити висновок про виконання відповідних розпоряджень. Проте можна й спостерігати, що студенти майже не звертаються до навчальних сайтів. Провідна причина цього полягає, на нашу думку, в тому, що від появи електронного інформаційного середовища не змінилася система викладання навчальної дисципліни. Викладач як працював за старою методикою викладання курсу, так і продовжує управляти самостійною роботою студентів за роками апробованою схемою.

Виділяємо кілька причин цього явища: суб'єктивний консерватизм окремих педагогів, за думкою яких немає потреби змінювати підходи до роботи, які раніше себе виправдовували; неготовність викладачів до опанування новими технологіями управління самостійною роботою студентів; невмотивованість науково-педагогічних працівників до докладання додаткових зусиль. Перші дві причини можуть бути усунені ректоратом через запровадження курсів підвищення кваліфікації викладачів, на яких демонструватиметься кращий досвід управління самостійною роботою майбутніх фахівців із застосуванням інформаційних технологій. Мотивація педагогів може з'явитися після усвідомлення ними потреб підвищення якості викладання, якої можна досягти певними змінами в управлінні самостійною роботою студентів. Відповідно керівництво закладу повинно висувати такі критерії до організації викладання курсів, що обумовлять появу у викладачів необхідної мотивації. Прикладом таких критеріїв можуть бути: цілісність і повнота надання студентам навчального матеріалу на лекціях та навчальних сайтах в межах окремої теми, висвітлення майбутнім фахівцям алгоритму засвоєння кожної з них, активність студентів у тестовому самоконтролі та ін., що може забезпечуватися електронними інформаційними технологіями.

Окремі питання управління самостійною роботою студентів із застосуванням інформаційних технологій вирішуються зусиллями кафедри. Ці питання стосуються, по-перше, добору інформаційних матеріалів, та, по-друге, способу їх розміщення. Добір зумовлюється логікою викладання тем навчальних дисциплін та відповідними навчальними цілями [6]. Типовими є ситуації, коли майбутнім фахівцям для самостійного опрацювання пропонується наукова стаття, відеофільм та ін. без жодних коментарів, проте навчальне завдання обов'язково має бути уточненим: студент повинен усвідомлювати мету опрацювання та розуміти критерії повного виконання такого завдання. В такому випадку дійсно має місце управління його самостійною роботою. Спосіб розміщення матеріалів обумовлюється критеріями зручності їх опрацювання. Загальновідомо, що така зручність зростає, якщо навчальні матеріали класифіковані, розташовані за логікою вивчення, представлені у вигляді схем, таблиць, діаграм тощо.

Відзначимо, що система управління самостійною роботою студентів повинна існувати, ґрунтуючись, в першу чергу, не на власних організаційних чи методичних потребах, а на потребах студентів у зручних умовах для навчання. Саме застосування інформаційних технологій і відповідає їхнім потребам, адже сучасні студенти схильні до роботи з електронними гаджетами та в мережі Інтернет, на відміну від студентів 90-х років, коли популярними були паперові навчальні та методичні матеріали. Врахування потреб студентів вимагає використання підходів адаптивного управління, який і передбачає врахування інтересів усіх учасників і підструктур управлінської системи [7, с. 21]. Відмітимо, що за справедливою думкою Г. Єльникової такий підхід дозволяє поєднати зовнішнє управління з внутрішнім (самоуправлінням) [7, с. 21]. У такому разі стає можливим врахування особливостей організації самостійної роботи майбутніх фахівців у вищих навчальних закладах різних типів, адже на відміну від цивільних закладів освіти, навчання курсантів у навчальних закладах військового типу має певну специфіку [8–10].

Зауважимо, що адаптивний підхід в управлінні вищим навчальним закладом може застосовуватися й у системі професійного розвитку викладачів [11], яких необхідно готувати до управління самостійною навчальною діяльністю студентів засобами інформаційних технологій. Взагалі в таких викладачів повинна бути сформована особлива інформаційна культура управлінця, структура, зміст, засоби та умови формування якої досліджувалися Л. Калініною [12]. Отже, формування інформаційної культури суб'єктів управління самостійною роботою студентів є ще одним завданням вищого навчального закладу та його кафедр як умови запровадження відповідних інформаційних технологій.

Висновки. Нами розглянуті нормативні та організаційні питання застосування інформаційних технологій в управлінні самостійною роботою студентів. Перебіг дослідження обумовив їх розгляд на трьох рівнях: загальнодержавному, вищого навчального закладу та кафедри. Це свідчить про необхідність системних підходів у розв'язанні

проблеми, що розглядалася в статті. Подальші перспективи дослідження полягають у конкретизації діяльності суб'єктів на всіх зазначених рівнях щодо управління самостійною роботою студентів.

Список використаної літератури

1. Вернидуб Р. М. Організація і управління навчальним процесом у вищому навчальному закладі / Р. М. Вернидуб – К. : НПУ ім. М.П. Драгоманова, 2005. – 110 с.
2. Дим Р. „Новый менеджериализм” и высшее образование: управление качеством и продуктивностью работы в университетах Великобритании / Розмари Дим // Вопросы образования. – 2004. – №3. – С. 44–56.
3. Основи організації праці керівних кадрів вищої школи / В. А. Семиченко, О. С. Снісаренко, Л. П. Сніцар, Г. О. Штомпель. – К. : Педагогічна думка, 2010. – 187 с.
4. Афанасьєв М. В. Формування системи управління самостійною роботою студентів / М. В. Афанасьєв, О. Б. Плоха // Економіка розвитку. – 2011. – № 1 (57). – С. 89–92.
5. Журавська Л. М. Концептуальні умови управління самостійною роботою студентів у вищих закладах освіти / Л. М. Журавська // Освіта і управління. – 1999. – Т. 3, № 2. – С. 105–115.
6. Проектування самостійної роботи студентів юридичних спеціальностей : навч. посіб. / [А. О. Кучерявий, М. Л. Шелухін, В. В. Кадала та ін.] ; за заг. ред. А. О. Кучерявого. – Донецьк : ПП «ВД «Кальміус», 2013. – 200 с.
7. Єльнікова Г. В. Наукові основи адаптивного управління закладами та установами загальної середньої освіти : автореф. дис. ... доктора пед. наук: спец. 13.00.01 «Загальна педагогіка та історія педагогіки» / Г. В. Єльнікова. – Луганськ, 2005. – 44 с.
8. Романишин А. М. Проблеми підготовки курсантів у вищих військових навчальних закладах / А. М. Романишин // Педагогіка і психологія професійної освіти. – 2011. – № 2. – С. 97–103.
9. Гора В. А. Особливості системи професійної підготовки курсантів у вищих навчальних закладах Державної служби України з надзвичайних ситуацій // В. А. Гора // Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology. – 2013. – № 14. – I(7). – с. 107-111.
10. Монастирський В. М. Особливості професійного навчання та профорієнтаційної роботи в навчальних закладах МВС України / В. М. Монастирський // Наукова скарбниця освіти Донеччини. – 2010. – № 2. – С. 99–101.
11. Борова Т. А. Теоретичні і методичні засади адаптивного управління професійним розвитком науково-педагогічних працівників вищого навчального закладу : автореф. дис. ... д-ра пед. наук: спец. 13.00.06 «Теорія і методика управління освітою» / Т. А. Борова. – К., 2012. – 40 с.
12. Калініна Л. М. Теоретико-прикладні аспекти формування інформаційної культури керівника загальноосвітнього навчального закладу / Л. М. Калініна. – Київ : Педагогічна думка, 2012. – 160 с.

References

1. Vernydub, R.M. (2005). *Organization and management of educational process are in higher educational establishment*. Kyiv: National Pedagogical University named after M.P. Dragomanov (in Ukr.).
2. Dim, Rozmari (2004). "New managerialism" and higher education: managing quality and productivity of work in the universities of Great Britain. *Voprosy obrazovanija* (Questions of education), 3, 44–56 (in Russ.).
3. Semychenko, V.A., & Shtompel, G. O. (2010). *Bases of organization of labour of higher school's leading shots*. Kyiv: Pedagogichna dumka (in Ukr.).
4. Afanasiev, M.V., Ploha, O.B. (2011). *Forming of managing system by students' self-learning work*. *Ekonomika rozvytku* (Economics of development), 1 (57), 89–92 (in Ukr.).
5. Zhuravska, L.M. (1999). *Conceptual terms of management students' self-learning work are in higher establishments of education*. *Osvita i upravlinnia* (Education and management), V(3), 2, 105–115 (in Ukr.).
6. Kucherjavyj, A. O., Sheluhin, M. L. et al. (2013). In A. O. Kucherjavyj (Ed.). *Projecting of self-learning work of students of legal specialties*. Donetsk: PP "VD "Kalmius" (in Ukr.).
7. Yelnykova, G.V. (2005). *Scientific basis of adaptive management of educational institutions and establishments of general secondary education*. (Doctor of Science dissertation). *Theses*. Luhansk: Luhansk Taras Shevchenko National Pedagogical University (in Ukr.).
8. Romanyshyn, A. M. (2011). *Problems of preparation of cadets are in higher soldiery educational establishments*. *Pedahohika i psykhohohiia profesiinoi osvity* (Pedagogics and psychology of trade education), 2, 97–103 (in Ukr.).
9. Hora, V.A. (2013) *Features of the system of professional preparation of cadets are in higher educational establishments of Government service of Ukraine from emergencies*. *Science and Education a New Dimension. Pedagogy and Psychology*, V(I(7)), 14, 107–111 (in Ukr.).
10. Monastyrskiy, V.M. (2010). *Features of professional studies and professionally orientation work are in educational establishments of Ministry of internal affairs of Ukraine*. *Naukova skarbnytsia osvity Donechchyny* (Scientific treasury of formation of the Donetsk area), 2, 99–101 (in Ukr.).

11. Borova, T.A. (2012). *Theoretical and methodical principles of adaptive management professional development of scientifically-pedagogical workers of higher educational establishment*. (Doctor of Science dissertation). Theses. Kyiv: State higher educational establishment "University of management of education" (in Ukr.).
12. Kalinina, L.M. (2012). *In theory the applied aspects of forming of informative culture of leader of general educational establishment*. Kyiv: Pedahohichna dumka (in Ukr.).

KUCHERIAVYI Andrii,

Principal researcher of the Office of scientific research of military education development problems of the Center of strategic research,
The National Defence University of Ukraine named after Ivan Cherniakhovskyi,
e-mail: ankuchalex@gmail.com

**REGULATORY AND ORGANIZATIONAL ISSUES OF APPLICATION OF THE
INFORMATION TECHNOLOGIES IN THE MANAGING STUDENTS' SELF-DIRECTED
TRAINING**

***Abstract.** Introduction. Article is devoted to a solution of the problem of unavailability of a traditional managing system of educational process to provide application of modern information technologies in the conditions of objective requirement for their introduction.*

Purpose. Determination of normative and organizational basis of application of information technologies is in a managing students' self-directed training.

Methods. Theoretical analysis, synthesis, comparison, generalization, modeling and forecasting.

Results. A significant part of the students' academic load is their self-directed training. This is due the permanent height of volumes of educational information and updating of the content of academic disciplines. These circumstances lead to the increasing use of information technologies in learning.

For a number of reasons traditional management system by educational process is not ready to their wide use. This leads to the problem that is examined in this article. The research questions are considered at the state, postsecondary institution and academic department management levels. Issues, which require regulatory permits at the state level, in the article indicated: recognition management of self-directed training the direct component of pedagogical activities and ensuring copyright of teachers. At this level the questions of the centralized introduction of e-learning platforms and certificated information databases can be settled also. To the competence of heads of higher educational establishments next questions are attributed: providing of work of training web-sites and e-libraries, management by the selection of learning materials, their placing on electronic resources, further the use by students. The questions of selection and placing of educational materials, which are resolved at the level of academic department, identified. The main reason of negligible quantity of appeals of students to the educational web-sites in practice of work of higher educational establishments analysed: it is out-of-date methodologies of teaching of educational disciplines. Indicated that subjective conservatism of separate teachers, unavailability and low motivation of teachers to learn new technologies in the management students' self-directed training are cause this situation. The ways to resolve these difficulties is identified.

Originality. For the first time issues that require permission at the level of the state, a higher educational institution and department for use of information technologies of managing students' self-directed training are systemically designated.

Conclusion. Questions that demand normative settlement are defined: recognition of managing students' self-directed training as the pedagogical activity's component; ensuring protection of copyright of teachers; the general technical and methodical requirements to training materials. Requirements to qualification of teachers as subjects of use of the managing information technologies are designated. Requirements to learning materials in the context of managing students' self-directed training are concretized.

***Key words:** information technology; students' self-directed training; management; training information; teaching.*

*Одержано редакцією 24.08.2016
Прийнято до публікації 28.08.2016*